

is not presented also. So the purpose of this article is to highlight the main features and the definition of "legal regime especially valuable land."

During the study the author by considering aspects of valuable lands and analysis of category "legal regime" and "the legal regime of the land" highlights the main features of the legal regime of especially valuable land, namely: this is a type of legal regime of the land, and therefore it applies to the same range of participants regarding land relations etc.; legal regime of especially valuable land in accordance with the classification of legal status of the land is a specific legal regime of land because it includes diverse categories of land; specific object of legal regulation is especially valuable land as previously mentioned; the specific of this legal regime is actually a combination of several regimes of land according to categories of land, which differs between themselves by regulatory impact right direction, with different purpose, etc., but have common characteristics of the object, above all its uniqueness from other lands.

The above signs give reason to define the term legal regime of especially valuable land as a special order of legal regulation of relations in the sphere of use and protection of valuable land, which is set with respect to the subjects of land relations and differ by restrictive orientation of regulations determined by public interest and uniqueness of the object.

Given the relevance of preserving of valuable land and legislative uncertainty of the legal regime of these lands there should be emphasized that the prospects for further research in this area will solution of these issues.

Keywords: *legal regime, order of legal regulation, legal regime of land, especially valuable lands.*

Надійшла до редакції 10.02.2015

Новосад А. С.
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 347.68

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ГРОМАДЯН

Розкрито основні засоби захисту права власності та гарантії забезпечення захисту права власності громадян від протиправних посягань.

Ключові слова: *право власності, засади захисту права власності, суб'єкти права власності, способи захисту права власності.*

Постановка проблеми. Важливість наукової розробки питань захисту права власності громадян підтверджується процесами європейської інтеграції України, оскільки важливим завданням у цьому напрямку є забезпечення розвитку вітчизняного законодавства відповідно до законодавства Європейського Союзу та створення високого рівня підготовки в Україні проектів законів та інших нормативно-правових актів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематика захисту права власності була предметом дослідження таких вчених, як І.О. Дзера, О.В. Дзера, В.П. Ємельянов, О.С. Іоффе, Н.С. Кузнецова, В.В. Луць, О.А. Підпригора, Є.О. Суханов, Є.О. Харитонов,

О.С. Харченко та інших, але, незважаючи на велику кількість наукових розробок та підходів до захисту прав власності громадян, ще залишається ряд невирішених проблем теоретичного характеру у сфері захисту права власності.

Мета статті – аналіз основних підходів до захисту права власності громадян, встановлених нормами різних галузей права.

Виклад основного матеріалу. Кожна демократична держава закріплює за своїми громадянами певні права та обов'язки і намагається створити належні умови для їх реалізації. Тому одним із найголовніших завдань держави є не лише проголошення, а й захист законних прав та інтересів громадян. Від створення ефективного механізму захисту соціальних, політичних, економічних прав та свобод громадян багато в чому залежить розвиток економіки, примноження національного багатства, і як наслідок – підвищення матеріального добробуту народу. Отже, цілком виправданим є введення у розділ 1 Конституції України положення про те, що «держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання». Виступаючи гарантом реалізації законних прав, держава тим самим водночас цією нормою забезпечує виконання громадянами та іншими суб'єктами обов'язків, покладених на них. Оскільки економічні відносини після врегулювання їх нормами права набувають форми правовідносин, то цілком правомірно, що об'єктом державного захисту виступає саме право власності як юридична категорія. І це не випадково, адже в наступній нормі цієї самої статті Конституції України стверджується, що «усі суб'єкти права власності рівні перед законом». Тобто і в даному випадку йдеться про власність як юридичну категорію.

Основні засади права власності передбачено Конституцією України, зокрема, ст. 41 встановлено, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; ніхто не може бути протиправно її позбавлений [1]. Важливою гарантією прав власника є норма цієї статті про непорушність права приватної власності, про можливість примусового відчуження права приватної власності лише як винятку, з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Ефективною гарантією захисту прав власника є те, що примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Право власності було і залишається одним із головних чинників соціально-економічного розвитку суспільства, а отже, його конституційне, нормативне закріплення та регулювання має бути гарантоване державою.

Ці положення Конституції України з охорони права власності конкретизуються в різних галузях законодавства, зокрема в конституційному, кримінальному, адміністративному, земельному, фінансовому, цивільному. Основними способами захисту цивільних прав, які також можуть бути розповсюджені і на захист права власності, є способи, вказані у ст. 16 Цивільного кодексу України, але їх перелік не є вичерпним. Деякі з них можуть виступати безпосередніми способами, а інші – опосередкованими. У цивіліс-

тичній літературі найбільш розповсюдженими способами захисту права власності є речово-правові та зобов'язально-правові.

Є.О. Суханов виділяє такі позови: класичні речово-правові; зобов'язально-правові; особливі; позови до публічної влади; позови про компенсацію у зв'язку з припиненням права власності за рішенням публічної влади [2, с. 611]. Є.О. Харитонов виділяє такі засоби захисту: речово-правові; зобов'язально-правові; такі, що впливають із різних інститутів цивільного права й вимоги до органів державної влади й управління про захист інтересів власника від правомірного або неправомірного втручання [3, с. 246]. О.П. Сергеев здійснює поділ цивільно-правових засобів захисту на речово-правові, зобов'язально-правові та засоби, що впливають із різних інститутів цивільного права і не належать ні до речових, ні до зобов'язальних [4, с. 46].

Речові засоби захисту права власності застосовуються при безпосередньому порушенні права власності, пов'язаному з протиправними діями третіх осіб, що виключають чи обмежують здійснення власником своїх правомочностей. В такому випадку мова йде про абсолютний захист, спрямований на усунення перешкод у здійсненні права власності. Цей захист не зв'язаний будь-якими конкретними зобов'язаннями між власником та правопорушником.

Зобов'язально-правові засоби засновані на охороні майнових інтересів сторін у цивільних правовідносинах, а також осіб, які зазнали шкоди в результаті позадоговірного заподіяння шкоди їхньому майну. Вимоги про захист цих інтересів безпосередньо не впливають із права власності. Поводи власника до правопорушника, з яким він пов'язаний зобов'язальними правовідносинами (договірними і позадоговірними), спрямовані як на усунення перешкод у здійсненні права власності (поводи про повернення речей, наданих у користування за договором; позови про повернення безпідставно отриманого майна), так і на відшкодування шкоди або збитків.

І.О. Дзера до загальноприйнятого поділу цивільно-правових засобів захисту на речово-правові та зобов'язально-правові включає «спеціальні» засоби захисту, які не належать ні до речово-правових, ні до зобов'язально-правових [5, с. 32–33]. Вона конкретизує відокремлені нею спеціальні засоби захисту права власності, відносячи до них позови про захист прав співвласників у разі виділу, поділу та продажу спільного майна; засоби захисту права власності померлих та осіб, визнаних безвісти відсутніми або оголошених померлими; засоби захисту прав власників від неправомірного чи правомірного втручання державних органів, органів місцевого самоврядування та в надзвичайних ситуаціях; інші спеціальні засоби, обумовлені особливим колом уповноважених чи зобов'язаних осіб та надзвичайними обставинами [6, с. 17].

О. Мірошник та Т. Присяжнюк виділяють такі позови, що спрямовані на захист права власності:

- 1) про визнання права власності на майно, витребування його з чужого незаконного володіння та від добросовісного набувача у передбачених законом випадках або відшкодування його вартості чи усунення інших порушень

прав власника;

2) про визначення порядку володіння, користування і розпорядження майном, що є спільною власністю;

3) про поділ спільного майна або виділ з нього частки;

4) про визнання недійсними угод про відчуження майна чи дійсними у випадках, коли одна із сторін повністю або частково виконала угоду, що потребує нотаріального посвідчення, а інша сторона ухиляється від нотаріального посвідчення угоди за рішенням суду, незаконними актів державних органів, органів місцевого та регіонального самоврядування про неправомірне втручання у здійснення власником правомочностей щодо володіння, користування і розпорядження своїм майном;

5) про переведення прав і обов'язків покупця за договором купівлі-продажу, укладеним учасником спільної часткової власності на частку в ній із порушенням права привілейованої купівлі цієї частки іншим учасником цієї спільної власності;

6) про передачу у приватну власність майна, якщо за законом воно підлягає відчуженню цьому громадянину, визнання недійсними угод, укладених із порушенням прав цього громадянина;

7) про виключення майна з опису;

8) про відшкодування шкоди, завданої майну, або збитків, завданих порушенням права власності, виключаючи неoderжані доходи;

9) про інші вимоги, пов'язані з охороною права приватної власності [7, с. 68].

У ЦК України закріплено також право на захист від порушень права власності, що можуть мати місце у майбутньому, тобто подання прогібиторного позову. Зобов'язально-правові способи захисту поділяються на договірні та недоговірні (позадоговірні). У договірних зобов'язаннях уповноважена особа може захистити своє право власності шляхом примусу боржника виконати обов'язок в натурі; розірвання договору; застосування мір відповідальності, передбачених договором, чи інших заходів, передбачених договором або законом (наприклад, повернення сторонам майна, переданого ними на виконання договору, повернення майна, переданого власником у орендне чи інше тимчасове користування) [5]. До недоговірних (позадоговірних) зобов'язань правова доктрина відносить публічне обіцяння винагороди, ведення чужих справ без доручення, запобігання загрози шкоді чужому майну, рятування здоров'я та життя іншої особи, заподіяння шкоди, створення небезпеки (загрози) життю та здоров'ю фізичних осіб, а також їхньому майну та майну юридичних осіб [6].

Стаття 55 Конституції України надає право кожній особі захищати свої права і свободи будь-якими не забороненими законом способами від порушень і протиправних посягань [1].

Норма ч. 2 ст. 386 ЦК закріплює за власником право у разі наявності у нього достатніх підстав припускати можливість порушення свого права власності іншою особою звернутися до суду з вимогою про заборону вчинення нею дій, які можуть порушити його право, або з вимогою про вчинення пев-

них дій для запобігання такому порушенню. Зазначена норма гарантує власнику можливість вимагати не лише усунення порушень його права власності, що вже відбулися, а й звертатися до суду за їх захистом, якщо вони можуть бути реально порушені у майбутньому. Тобто мається на увазі застосування такого способу захисту порушених прав, як попередження або припинення можливого порушення прав власника у майбутньому [8, с. 651].

Найбільш доцільною, на наш погляд, є така класифікація способів захисту права власності:

перша група – основні речово-правові способи захисту, до яких належать віндикаційний та негаторний позови;

друга група – допоміжні речово-правові способи захисту (позов про визнання права власності й позов про виключення майна з опису);

третья група – зобов'язально-правові способи, а саме: способи захисту права власності у договірних відносинах (відшкодування збитків, заподіяних невиконанням чи неналежним виконанням договору; повернення речей, переданих у користування за договором); способи захисту права власності у деліктних зобов'язаннях; позови про повернення безпідставно отриманого чи збереженого майна;

четверта група – спеціальні способи захисту: позови про визнання правочину недійсним; позови про захист прав співвласників у випадку виділу, поділу та продажу спільного майна; способи захисту права власності померлих та осіб, визнаних безвісно відсутніми або оголошених померлими, та інші способи захисту [8, с. 650].

Запропонована класифікація найбільш повно розкриває встановлені способи захисту права власності. Такі способи захисту права власності є зрозумілими, але можна говорити про те, що все ж таки, вони не можуть охопити повною мірою всі можливі способи захисту права власності в силу обмеженості у нормах цивільного законодавства.

Цивільний кодекс України закріплює загальні засади захисту права власності і зазначає, що держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності (ч. 1 ст. 386). Господарський кодекс України вказує на те, що суб'єкт господарювання, який здійснює господарську діяльність на основі права власності, на свій розсуд, одноосібно або спільно з іншими суб'єктами володіє, користується і розпоряджається належним йому (їм) майном, у тому числі має право надати майно іншим суб'єктам для використання його на праві власності, праві господарського відання чи праві оперативного управління, або на основі інших форм правового режиму майна, передбачених цим кодексом (ч. 1 ст. 134). Земельний кодекс України передбачає положення, що констатують у главі 23 захист прав на землю, встановлюючи способи захисту прав на земельні ділянки (ст. 152), гарантії права власності на земельну ділянку (ст. 153), відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за порушення права власності на землю (ст. 154), відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за видання актів, які порушують права власників земельних ділянок (ст. 155).

Висновки. Після втрати чинності Закону України «Про власність» правове регулювання захисту права власності знаходиться у площині великої кількості законів та підзаконних актів, які не завжди узгоджено регулюють відносини власності, що свідчить про певну непослідовність нормотворчої діяльності та відсутність єдиної концепції розвитку законодавства про власність.

Таке становище свідчить про те, що без надійних захисних механізмів, без ефективних засобів захисту прав власників неможливе функціонування інституту права власності та реальне здійснення власниками належного їм суб'єктивного права власності. Захист права власності повинен не лише проголошуватися, а й ефективно виконуватися державою.

Бібліографічні посилання

1. Конституція України із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV. – К., 2006.
2. Суханов Е. А. Гражданское право / Суханов Е. А. – М., 1998. – Т. 1.
3. Цивільне та сімейне право України у запитаннях та відповідях / Харитонов Є. О., Калітенко О. М., Зубар В. М. та ін. – Х., 2002.
4. Сергеев А. П. Гражданское право / Сергеев А. П. – М., 1999. – Т. 1.
5. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні / І. О. Дзера. – К., 2001.
6. Зобов'язальне право: теорія і практика : навч. посібник / Дзера О. В., Кузнєцова Н. С., Луць В. В. та ін. ; за ред. О. В. Дзери. – К., 2000.
7. Присяжнюк Т. Захист права власності у Європейському правовому просторі / Т. Присяжнюк, О. Мірошник // Право України. – 2001. – № 8. – С. 68.
8. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. – 5-те вид., перероб. і доп. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнєцовой, В.В. Луця. – К., 2013. – Т. I.

Новосад А.С. Способы защиты права собственности граждан. Рассмотрены основные способы защиты права собственности и гарантии обеспечения защиты права собственности граждан от противоправных посягательств.

Ключевые слова: право собственности, способы защиты права собственности, субъекты права собственности, способы защиты права собственности.

Novosad A.S. Ways to protect citizens' property rights. The importance of scientific development on the protection of rights of citizens confirmed Ukraine's European integration as an important task in this regard is to ensure the development of national legislation with the EU legislation and the creation of high-level training in Ukraine draft laws and other legal acts.

Basic principles of property rights provided by the Constitution of Ukraine, in particular, Art. 41 found that everyone has the right to possess, use and dispose of their property; no one shall be unlawfully deprived. Important guarantee of ownership rights is the norm of this article on the inviolability of private property rights, the possibility of expropriation of private property only as an exception for reasons of social necessity, on the grounds and in the manner prescribed by law, and subject to prior and full recovery of their value. The effective property rights protection is that the expropriation of such objects with subsequent complete compensation of their value is permitted only under conditions of martial law or state of emergency. Ownership has been and remains a key factor in social and economic development of society, and thus his constitutional, statutory and regulation should be guaranteed by the state.

Keywords: ownership, methods of protection of property rights, the subjects of property rights, how to protect property rights.

Надійшла до редакції 20.01.2015